

- **שם המחקר:** הערכת תכנית (פיילוט) להנגשת הזקנה וההזדקנות בקרב אנשים עם מש"ה והמערך שסביבם
- **שנה:** 2019
- **סוג מחקר:** מחקר הערכה
- **מס' קטלוגי:** 890-155-2019
- **שמות החוקרים:** "מכלול", יחידת הערכה ומחקר קרן שלם.
- **רשות המחקר:** קרן שלם.

תקציר מנהלים

מחקר זה נערך על ידי יחידת מכלול – מחקר והערכה, קרן שלם.

תמצית

הערכה זו נבנתה במטרה ללוות ולהעריך תכנית חדשה- סדנאות להנגשת הזקנה לאנשים עם מש"ה שהועברה לראשונה כפיילוט בשנת תש"פ במרכז לגמלאים עם מש"ה במסגרות מע"ש חולון 'אלווין' ומע"ש רחובות 'מעונות גל', בהנחיית ד"ר דליה ניסים.

ההערכה שימשה בעיקר לצרכי הערכה מעצבת, למידה ושיפור התכנית והיו לה 3 מטרות מרכזיות- בחינת הידע שרכשו מקבלי השירות במהלך השתתפותם בסדנאות, לבחון את נקודת המבט הסובייקטיבית של המשתתפים (מקבלי שירות ואנשי צוות) ביחס לנושא של זקנה בקרב אנשים עם מש"ה וכן להעריך את מידת שביעות הרצון ותרומה של התכנית בעיני המשתתפים (מקבלי שירות, בני משפחה ואנשי צוות).

רקע

תהליך הזקנה מלווה בהשפעות האופייניות לכלל האוכלוסייה וכוללות בעיקר הפחתה וחוסר התחדשות הבאים לידי ביטוי בשלושה ממדים המשולבים זה בזה ובתהליך הזקנה: הממד הביולוגי (פיזי וקוגניטיבי), הממד הרגשי והממד החברתי. אדם מזדקן עם מש"ה חווה את אותן השפעות אך אליהם נוספים קשיים הנגרמים כתוצאה ו/או נלווים למוגבלות עצמה, כגון צמצום הקשר עם בני המשפחה שהזדקנו ומותירם ללא עורף משפחתי משמעותי, התמודדות עם מצבי אבל, ירידה בתעסוקה ועוד.

במטרה לסייע בהכנה מתאימה לקראת גיל הזקנה ולהתמודדות טובה יותר עם המעברים והאתגרים הצפויים, פותחה **תכנית להעברת סדנאות מותאמות לאנשים עם מש"ה** המתמקדות בהנגשת נושא הזקנה, בשילוב תמיכה של המערכת המשפחתית והמערכת המקצועית המלווה אותם. התכנית פותחה על ידי צוות בין-ארגוני בעל מומחיות בנושא זה ובעבודה עם אוכלוסייה זו: ד"ר דליה ניסים, מנהלת מקצועית של מכון טראמפ בבית איזי שפירא; ד"ר מיכל וולף, מנהלת סניף אלווין חיפה והצפון; עו"ס טובה פנקס, מנהלת מרכזי היום באלווין ירושלים; אבי הולר – מנהל מרכזי היום לגמלאים בסניף אלווין השרון והמרכז; גל אזולוס – מנכ"ל מעונות גל; נוגה שפילברג – מנהלת מקצועית מעונות גל.

התכנית הועברה לראשונה כפיילוט בשנת תש"פ במרכז לגמלאים עם מוגבלות שכלית בשתי רשויות: חולון ורחובות. את הפיילוט לוותה הערכת מעצבת על ידי 'מכלול'- יחידת הערכה ומחקר של קרן שלם, במטרה לטייב את התכנית/סדנאות ולבחון את מידת הצלחתה ותרומתה לקהלים השונים.

שיטת המחקר

מחקר ההערכה שילב בין גישות כמותיות לגישות איכותניות, באמצעות שאלונים שהועברו למשתתפים וכללו פריטים סגורים וכן שאלות פתוחות. ההערכה כללה איסוף נתונים באמצעות שאלונים לשלושת קהלי היעד של התכנית (מקבלי השירות, בני המשפחה שהשתתפו בתכנית והמדריכים). בנוסף לאיסוף מידע באמצעות שאלונים מובנים, מילאה מנחת המפגשים רפלקציה בתום כל מפגש שיסתיים, במטרה ללמוד מכך על הנעשה במפגשים, על ההיבטים שיש לשמר וכן על אלה שדורשות חשיבה מחודשת ושיפור. כמו כן, התבקשה מנחת המפגשים לציין במידה והיו אירועים משמעותיים או דברים שנאמרו שהיו בעלי משמעות להבנת התרומה של מפגשים אלו עבור המשתתפים. כלי ההערכה שפותחו לטובת ההערכה הנוכחית על ידי צוות מכלול ושותפי ההערכה (ניתן לראות בנספחים 3,4,5,6

בדוח המלא):

1. שאלון להערכת "תרומת התכנית (הנגשת הזקנה) בעיני מקבלי השירות."
2. שאלון להערכת "תרומת התכנית (הנגשת הזקנה) בעיני המשפחות."
3. "שאלון ביחס לנושא הזקנה PRE - בעיני המדריכים."
4. "שאלון ביחס לנושא הזקנה POST - ושאלון להערכת תרומת התכנית (הנגשת הזקנה) בעיני המדריכים."

ממצאים עיקריים ודיון

1. הערכת תכנית הפיילוט בעיני מקבלי השירות
- על מנת להעריך את תרומת התכנית בעיני מקבלי השירות, התבקשו מקבלי השירות להשיב על שאלונים כשבועיים לאחר סיום התכנית בסיוע אנשי הצוות. 18 מקבלי שירות השיבו על השאלונים. להלן סיכום ממצאי השאלונים:
- מרבית המשיבים דיווחו כי המפגשים תרמו להם במידה רבה. משיב אחד דיווח כי המפגשים תרמו לו מעט ואילו משיב אחד דיווח כי המפגשים לא תרמו לו כלל.
 - מקבלי השירות ראו את תרומת המפגשים עבורם בכך שהסדנאות היוו מקום לשיח ותקשורת עם המשתתפים האחרים, בכך שמצאו עניין והנאה במפגשים וכן בכך שהמפגשים הביאו להעלאת המודעות שלהם בנושא הזקנה ובנושא השמירה על הבריאות.
 - מקבלי השירות דיווחו כי במהלך הסדנאות למדו דברים חדשים בעיקר בנושא הבריאות והתזונה וכן על הסיוע לזקוקים אנשים מזדקנים. כמו גם, חלק ממקבלי השירות דיווחו כי רכשו ידע על עצמם ועל קבלה עצמית בכל גיל גם בעת הזקנה. 2 ממקבלי השירות דיווחו כי לא למדו דברים חדשים.
 - כלל מקבלי השירות דיווחו כי נהנו מאוד מהמפגשים וכשנשאלו ממה הכי נהנו במפגשים התייחסויותיהם נגעו להנאה מההיכרות עם מנחת הסדנאות, הנאה מהמפגש והשיתוך עם האחר, הנאה כללית מהמפגשים וכן מרכישת הידע על זקנה.
 - מקבלי השירות דיווחו כי לפני תחילת הסדנאות, מחשבותיהם על מזדקנים עסקו בקשיים שלהם, בכך שיש לסייע לאנשים מזדקנים, בכך אנשים בגיל זקנה הינם חסרי תעסוקה וכן בחיבה שיש להם לאנשים מזדקנים. לאחר תום התכנית, מחשבותיהם של מקבלי השירות בנוגע לאנשים מזדקנים עסקו גם כן בקשיים של מזדקנים, בכך שהם זקוקים לסיוע וכן בחיבה ואהבה למזדקנים. חלק ממקבלי השירות גילו במהלך התכנית כי לא כל המזדקנים הנם אותו דבר. יחד עם זאת, 5 מתוך 18 ממקבלי שירות, דיווחו כי לא חל שינוי בעמדותיהם לאחר תום התכנית בנוגע למזדקנים.

- כשנשאלו מקבלי השירות מה הם מתכננים לעשות כשהיו זקנים התייחסויותיהם נסובו בעיקר סביב פעילויות פנאי ובילויים ורצון להמשיך בתעסוקה גם בגיל הזקנה. כמו כן, חלק מהמשיבים התייחסו לבילוי וסיוע למשפחתם, להגשמתם העצמית ולרצון במיסוד הזוגיות.
 - מרבית המשיבים לא מצאו קושי במפגשים, מלבד משיב אחד שציין כי אכן נתקל בקשיים סביב השאלות שנשאלו. כמו כן, מרבית המשיבים לא חשבו שיש לשנות דבר במפגשים. חלק ניכר מהמשתתפים ציינו כי הם מאוד נהנו מהמפגשים וממנחת התכנית וכי היו מעוניינים להמשיך במפגשים אלו.
2. הערכת תכנית הפיילוט בעיני בני המשפחה של מקבלי השירות
- 7 בני משפחה ממסגרת מע"ש אחת בלבד מתוך השתיים השיבו על השאלונים בתום התכנית, במטרה ללמוד על תרומת המפגשים ושביעות רצונם מהשתתפותם בתכנית. 4 מתוך 7 בני משפחה, השתתפו ב-2 מפגשים בתוכנית ואילו 3 בני משפחה, נכחו במפגש אחד מהשניים. להלן סיכום ממצאי השאלונים:
- 6 מהמשיבים דיווחו כי המפגשים היו מוצלחים בעיניהם ברמה בינונית ואילו משיב אחד דיווח כי בעיניו המפגשים היו מוצלחים במידה רבה. כמו כן, 6 מהמשיבים הרגישו כי המפגשים תרמו להם במידה בינונית ואילו משיב אחד חש כי המפגשים תרמו לו במידה מועטה בלבד.
 - תרומת המפגשים בעיני בני המשפחה הייתה ברכישת הידע על נושא הזקנה אצל אנשים עם מש"ה, בהקשבה והיכרות טובה יותר עם בני המשפחה ובחשיבות העלאת נושא הזקנה מולם וכן בהכרה בייחודיותה של התוכנית החדשה בה לקחו חלק.
3. הערכת תכנית הפיילוט בעיני אנשי הצוות
- על מנת להעריך את תרומת התכנית בעיני אנשי הצוות, התבקשו המשתתפים בקרב אנשי הצוות להשיב על השאלונים בתחילת התכנית ובסופה. על שאלוני ה'לפני' השיבו 22 אנשי צוות ואילו על שאלוני ה'אחרי' השיבו 19 אנשי צוות. להלן סיכום ממצאי השאלונים:
- לפני תחילת התכנית, מרבית אנשי הצוות דיווחו כי אין להם ידע וכלים בנושא הזקנה או כי ברשותם ידע במידה מועטה, 7 מהמשיבים דיווחו על ידע במידה בינונית עד רבה בתחום זה. בסיום התכנית, מרבית המשיבים דיווחו כי רכשו ידע וקיבלו כלים במידה רבה במהלך התכנית. 3 משיבים דיווחו כי רכשו ידע במידה בינונית, 2 במידה מועטה וכן משיב אחד דיווח כי לא רכש ידע חדש כלל.
 - לפני תחילת התכנית, כשנשאלו אנשי הצוות מה לדעתם מעסיק/מטריד/מעניין אדם עם מש"ה בנושא ההזדקנות, מרבית ההתייחסויות נגעו לנושא הבריאות והשינויים הפיזיולוגיים והקוגניטיביים שמתרחשים בזקנה וכן בהיבטים הרגשיים של מזדקנים עם מש"ה. כמו כן, חלק מההתייחסויות נגעו בתעסוקה ופנאי של אנשים עם מש"ה ובדאגה של מקבלי השירות למי ידאג להם בעת זקנה. לאחר סיום התכנית, התייחסויותיהם של אנשי הצוות, נגעו בעיקר לעיסוק של אנשים עם מש"ה בנושא הבריאות והתפקודי בעת זקנה, לתעסוקה פנאי ועצמאותם בעת זקנה, להיבטים משפחתיים, רגשיים וחברתיים וכן למי יסייע להם בעת הזדקנותם.
 - לאחר סיום התכנית, מרבית אנשי הצוות (13 מתוך 19 משיבים) דיווחו כי המפגשים תרמו להם במידה רבה. תרומת התכנית עבורם נגעה לקבלת כלים ודרכי התמודדות במסגרת העבודה, ברכישת ידע והבנה לגבי תהליך הזקנה של מקבלי השירות ובאופן כללי וכן בהיבטים הרגשיים הנוגעים למזדקנים עם מש"ה.
 - עם סיום התכנית, כמחצית מאנשי הצוות דיווחו כי חל שינוי רב בעמדותיהם כלפי מזדקנים בעקבות השתתפותם בתכנית, 5 דיווחו על שינוי מועט בלבד בעמדותיהם ואילו 4 משיבים חשו כי לא חל שינוי מכיוון שהיו בעלי ידע וניסיון קודם עם אוכלוסייה זו. התייחסויותיהם של המשיבים שחשו בשינוי בעמדותיהם נגעו להגברת האמפתיה

הסובלנות והקשב כלפי מקבלי השירות, להשפעה הרגשית עצמית על הצוות, להעלאת המודעות לזכות מקבלי השירות לידע בנושא על מנת שיוכלו לתכנן את עתידם ולהגברת המודעות לנושא הזקנה ככלל.

- חלק מאנשי הצוות דיווחו כי מצאו קושי במהלך התכנית, כשנאלצו הם עצמם להתמודדות מול נושא הזקנה באופן אישי וכן כי חלקם היו אמפתיים לקשיים שיעברו מקבלי השירות בעת זקנה (למשל בנוגע לבדידותם).

המלצות למחקרי המשך

- ההבנה שהתחזקה באופן בולט היא תחושת המשמעות, הגאווה ההשתייכות והחיבור שהיו לאבני היסוד בהכשרה.
- לאורך כל ההכשרה ניכר היה באופן ברור כיצד כל מעגל משפיע על המעגלים הנוספים באופן רפלקטיבי או אחר, כך שתהליכי ההבנה וההטמעה שהוגדרו כמטרות הפרויקט היו יעילים יותר ובהירים עבור כל המשתתפים. לכן, יש חשיבות בהמשך הסדנאות לשלושת המעגלים: מקבלי השירות, אנשי צוות ובני משפחה.
- כך גם לגבי מפגש הסיום אשר תרם משמעותית לדימוי עצמי חיובי בקרב מקבלי השירות וברמה המקצועית להעלאת המודעות לנושא בקרב כל הנוגעים בדבר. בנוסף, השתתפות בני המשפחה במפגש הסיום, הביא אותם לראות את המסגרת ככזו הדואגת לבנם/בתם ושמה אותה/אותו במרכז.
- יחד עם זאת, ניכר קושי לוגיסטי לגייס את בני המשפחה והאפוסטרופיים למפגשים. זאת בשל גילם המבוגר של ההורים, הקושי לתאם זמן מתאים לבני המשפחה, הריחוק הגאוגרפי ועוד. נראה אם כך כי כדאי להרכיב עבור כל מסגרת עתידית את המתווה המתאים לה עבור בני המשפחה, הגמשה של שעות המפגש, אפשרות למפגשים מקוונים, או אפשרויות אחרות. יש לציין שעל אף הקשיים והאתגרים, שתי המסגרות גייסו בסופו של דבר קבוצות בני משפחה שהגיעו לשני המפגשים, אפילו מרחוק וגילו מעורבות ועניין.
- בביצוע סדנאות ניכר כי יש חשיבות רבה למנחה הבקיא בתכנית ובתחום הדעת של הזדקנות עם מוגבלות, לפיכך מוצע לבנות בהמשך לפרויקט זה גם מודל הטמעה להפצה והעמקת השימוש בכלים אשר יכולול הכשרת מנחים בפריסה ארצית, מתן הדרכה וליווי בהעברת הסדנאות.
- יש לשקול הארכת ההכשרה לאנשי הצוות מבחינת כמות מפגשים. זאת בשל שלוקח זמן להבין לעומק ובאופן משמעותי את העובר על מקבלי השירות בתחום זה. כמו כן, יש חשיבות רבה כי מלבד צוות המע"ש ישתתפו במפגשים גם צוות מסגרות הדיור של מקבלי השירות, מאחר והם מהווים חלק משמעותי בטיפול ונמצאים עמם בקשר יום-יומי.
- חלק ניכר מהחוויה המוצלחת והנעימה של המיזם היה בזכות הגישה (שירות מכוון אדם), שנתנה מקום אמיתי לכל אחד מהמשתתפים לבטא את עצמו. הדבר היה ניכר בציפייה של המשתתפים להגיע למפגשים וכן בתוצרי המיזם.

• [לפריט המלא](#)

• [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)

• [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)